

хришћанских) релевантних за конструкцију рода. У наредна четири поглавља ауторка се заправо бави анализом конкретних феномена кроз које се очитују родни односи у српском друштву XIX и прве половине XX века, и то пре свега оних који стоје у вези са женском сексуалношћу коју је друштво имало потребу да контролише управо због моћи која јој је приписивана (неке од тема су девичанство, материнство, магија). Један од алтернативних аспеката религије у коме је женска сексуалност очувала своју моћ јесте магија, која је наставила да постоји напоредо са хришћанством. Ово је отворило још једну важну тему за изучавање родне конструкције у религији, а то је демонологија, и то не само као домен у коме жене остају суверене, али опасне владарке (и то као припаднице приватне сфере, којима је такав статус у јавној сфери забрањен), већ као до-

мен у коме наставља да егзистира оно што хришћанство својим прописима забрањује и санкционише, а то је нерепродуктивна сексуалност (у том смислу нарочито занимљиво је поглавље о вампиру).

У овој студији је Лидија Радуловић на бројним примерима показала како је несумњиво да су традицијска религија и ритуали продуковали патријархалне односе и праксе, али да се ипак о апсолутној моћи мушкараца над женама не може говорити. Књига *Рог/џол и религија* је незаобилазно штиво за све оне који се баве темама религије и рода. Поред тога, свеобухватност тема, приступа и оригиналност добро поткрепљених закључака и интерпретација чине да читање ове књиге представља огромно задовољство и подстицај који су веома важни за свакога ко се бави било којом врстом истраживања и писања.

Лада Стевановић

Лингвогеографска слика власитиначког краја

Станислав Станковић, *Границе њризренско-џимочких џовора у власитиначкоме крају*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 5, Београд, 2008, 247 страна

1. У издању Института за српски језик САНУ појавила се монографија мр Станислава Станковића: *Границе њризренско-џимочких џовора у власитиначкоме крају*, која је посвећена успомени на људске, педагошке, научне и културолошке погледе академика Божицара [Видојевића] Видоеског. Научно и технички добро опремљена,

књига је настала као резултат вишегодишњих истраживања у југоисточним пределима Републике Србије и садржи четири поглавља: I. *Власитиначки крај и њеџови џовори, из лингвистичке џеоџрафије, о истраживању* (11–54), II. *Њризренско-џимочки џовори у власитиначкоме крају* (55–118), III. *Дијалекатски џекџови*

(119–161), IV. *Литература* (163–185), те резимее на руском, немачком, француском и енглеском језику (187–229), регистар скраћеница, карата и табела (231–234), предметни регистар (235–239), регистар географских (240–243) и личних имена (244–246) и краћу белешку о аутору (247).

Ова дијалектолошка студија показује да је С. Станковић зрео лингвиста, са изграђеним научним стилем, који је свој посао савесно обавио. Успешан избор, минуциозну анализу и релевантну синтезу лингвистичких и лингвогеографских чињеница представио је на двадесет и девет карата и у шест табела. Две магистралне (диференцијалне и сводне) карте са коментарима – *Просиђирање ПТГ у власотиначкоме крају према А. Белићу* (36) и *Просиђирање ПТГ у власотиначкоме крају према најновијему исцртавању* (118) преведене су на стране језике и дате су у сваком од наведених резимеа. А географски положај Власотинца и шездесет једног села у којима је ово истраживање вршено приказани су на трима, за ову прилику накнадно урађеним географским картама (између 22. и 23. стране).

1.1. Три одељка у првом (13–54 + 3 географске карте) и један у другом поглављу (57–59) монографије доносе исцрпан преглед литературе о географији и историји власотиначког краја, као и о дијалектолошком проблему којим се аутор бавио – и, као такви, они представљају вредну појаву у нашој научној средини. С. Станковић је представио све доступне географске, историјске, етнографске и лингвистичке изворе у којима се могу наћи подаци релевантни за

даља дијалектолошка, али и истраживања у другим хуманистичким и друштвеним дисциплинама. Износећи чињенице на себи својствен а у српској дијалектологији већ препознатљив начин, он веома лепо афирмише културолошке и историјске вредности југоисточне Србије, нарочито оне урбане из стариначког власотиначког миљеа. Ови текстови зраче ентузијазмом и топлим завичајним осећањем које аутор преноси на читаоца.

Поред трију наведених географских карата, прво поглавље садржи и две лингвогеографске карте – прва је урађена према дијалектолошком истраживању Олафа Броха (1903), а друга, која је и критички приказана, према теренским налазима Александра Белића (1905). А. Белић је у власотиначком крају разликовао следеће говорне типове: лужнички, запањски и јужноморавски, затим говор на граници лужничког и запањског, и говор на граници запањског и јужноморавског говорног типа (36). С. Станковић примећује да је А. Белић на својој дијалектолошкој карти говора источне и јужне Србије и у свом регистру говорних типова представио поједине власотиначке пунктове двојако, па се у *Дијалектима источне и јужне Србије* (1905) појављују пунктови који су на карти представљени као лужнички, а у регистру пунктова као запањски, или пунктови који на карти припадају запањском, а у регистру пунктова – јужноморавском говору, као и пунктови који су на карти јужноморавски, а у регистру пунктова – запањски. У групи пунктова којима Белић није одредио припадност налазе се четири власо-

тиначка насеља. Приређивање ових двеју лингвогеографских карата у потпуном је сагласју са предметом и методолошким приступом у најновијем истраживању говора власотиначког краја.

1.2. Друго поглавље *Призренско-тимочки њовори у власотиначком крају* (55–118) обухвата централни део Станковићевог истраживања и можемо га поделити на две целине. Прву и обимнију представља истраживање које је обављено методологијом традиционалне или руралне, а другу и мању целину истраживање које је вршено методологијом социјалне или урбане дијалектологије. Прву чине три одељка: *Неке карактеристике зајлањскога њовора на власотиначком земљишту* (61–75), *Просиирање дисинктивних особина њризренско-тимочких њовора у власотиначком крају* (77–106) и *Границе њризренско-тимочких њовора у власотиначком крају* (111–118), док другу чини прилог *Ареал њризренско-тимочких њовора у данашњем Власотинцу* (107–110).

1.2.1. Ослонивши се на Белићеве класификације с почетка ХХ века, као и на Ивићеве из средине и с краја ХХ века, С. Станковић у одређивању граница призренско-тимочких говора на власотиначком терену полази од тога да власотиначки крај није дијалекатски јединствен, тј. да су на терену који обухвата шездесет и два насеља заступљена сва три типа призренско-тимочкиг дијалекта: лужнички, заплањски и јужноморавски. Као предуслов за успешан истраживачки подухват, он с правом сматра одређи-

вање магистралних диференцијалних црта заплањског у поређењу са лужничким, са једне, и заплањског у поређењу са јужноморавским говором, са друге стране, што ће му касније послужити као један од најважнијих оријентира у састављању адекватног упитника, па самим тим и у одређивању дијалекатских граница. Применом овакве методологије, српска дијалектологија је у овом истраживању добила и класичне дијалекатске слике сва три наведена говорна типа (нарочито заплањског) у власотиначком крају и слике идиома који се налазе на одговарајућој говорној међи, тј. дијалекатске слике прелазних лужничко-заплањских и заплањско-јужноморавских пунктова.

1.2.1.1. Главни методолошки поступак – лингвогеографски – детерминисан је геолингвистичким положајем три призренско-тимочка говорна типа у власотиначком крају. Аутор студије полази од тога да заплањски поддијалекат лежи на уској земљишној траци која се пружа између друга два призренско-тимочка поддијалекта и да је због тога типичан прелазни идиом, готово без својих карактеристика и готово без иједне лужничке или јужноморавске иновације. У прегледу главних фонетских, акценатских, морфолошких и лексичких особина говора трију заплањских насеља (61–75) Станковић указује на основне карактеристике лингвогеографског стања на власотиначком терену.

Истраживањем је обухваћено следећих двадесет пет дискриминаната: рефлекси вокалног *л*; десилабизација вокалног *р*; судбина финалног *л*; по-

јава африката *ч* и *џ* на месту сугласника *ћ* и *ђ*; палатализовање велара *к* и *џ*; судбина групе *-јг-* у композитима од глагола *иши*; старе групе *иљ* и *дл* код глагола *и'аднем*, *с'еднем* и *ср'еињем*; фонетизам облика *ул'езнем* и *сл'езнем*; акценат описних придева типа *б'ел*, *јол'ем* и *доб'ър/г'обър*; акценат 1. и 2. л. през. гл. типа *ћуи'им*, *иър'чим*; акценат 2. л. јд. и 2. л. мн. импер. гл. типа *к'ажем*, *и'азим*; стари датив једине на *-е < ѓ* код именица типа *сесџр'а*, *коми'ија*; дистрибуција множинских наставака *-(еи)ија* и *-ићи (-ики)*; заменички облици *њ'у* и *њ'ум(а)*; постпозитивна употреба заменица; распоред завршетака 3. л. мн. презента; дистрибуција наставака 2. л. мн. императива *-ише* и *-ише*; појава облика старог императива атематских глагола; распоред лексема *м'аши*, *м'ашер*, *бши'а (и'аши)*, *м'ајка*, *и'ајко*; распоред лексема *иер'ашка* и *м'џиено јџ'е*; распоред лексема *џрад'ина* и *б'ача*; распоред лексема *џас'уљ* и *џр'а*; распоред лексема *џрсн'ице*, *џрснич'ишише* и *кон'ојље*, *конојљ'ишише*; распоред лексема *вр'евим*, *јов'орим* и *џр'ичам*, *зб'орим*; распоред лексема *'окам* и *в'икам*.

1.2.1.2. Распоред диференцијалних особина Станковић доноси на двадесет пет лингвогеографских карата. Он је круцијалне дистинктивне појаве и резултате свога истраживања представио и у шест добро осмишљених, врло информативних табела. Прве четири су смештене у одељку *Просџирање дистинктивних особина џризренско-џимочких џовора у власоџиначком крају (77–106)*, а чине их регистри ових појава датих према језичком нивоу (фонетском,

прозодијском, морфолошком, лексичком) и дијалекатском типу којем припадају (лужничком, заплањском, јужноморавском). У осталим двома, по својим техничким решењима за сада свакако јединственим табелама у нашој науци о народним говорима, у закључном поглављу (111–118), приказан је распоред диференцијалних призренско-тимочких појава у власотиначком крају по пунктовима и распоред пунктова према припадности говорним типовима. У овом поглављу смештена је и сводна карта *Просџирање ПТГ у власоџиначком крају џрема најновијему истраживању*, која нам на ванредан начин представља резултате Станковићевог вишегодишњег рада. Као прецизна и јасно дата лингвогеографска слика власотиначког дијалекатског терена, она показује да се у овом делу југоисточне Србије у шездесет два насеља сучељавају три основна призренско-тимочка говорна типа: лужнички, заплањски и јужноморавски, и њихових шест прелазних подтипова: лужнички под утицајем заплањског, говор на граници лужничког и заплањског, заплањски под утицајем лужничког, заплањски под утицајем јужноморавског, говор на граници заплањског и јужноморавског, и јужноморавски под утицајем заплањског.

Добијену слику хоризонталне диференцијације призренско-тимочких говора на власотиначком земљишту С. Станковић је упоредио с Белићевим границама ових идиома, односно – он је Белићеву западну границу лужничког, источну и западну границу заплањског и источну границу јужноморавског дијалекта на власотиначком тлу померио ка истоку.

1.2.2. Истраживање призренско-тимочких говора у граду Власотинцу представља пионирски подухват у српској дијалектологији и, слободно можемо рећи, зачетак је урбане дијалектологије у Србији. Наиме, методологију социолингвистичких истраживања каква се увелико примењује у другим славистичким срединама (нпр. у Пољској) С. Станковић успешно примењује на један српски ареал – град Власотинце. Он у своје истраживање смело укључује испитанике различитог узраста, степена образовања, социјалног статуса и пола, тј. информаторе који би се у традиционалној, руралној дијалектологији, окарактерисали као „неадекватни“, и тиме савремену лингвистичку и лингвгеографску слику власотиначког краја чини потпуном.

Према Станковићевом истраживању, у Власотинцу егзистирају два језика: српски и цигански, и шест подсистема српског језика: три рурална призренско-тимочка говора (лужнички, заплањски и јужноморавски идиом досељеника који су се у ову југоисточносрбијанску варош доселили у последњим деценијама XX в.), два власотиначка урбана варијетета (јужноморавски говор Власотинчана старинаца и јужноморавски говор власотиначких градских Цигана), као и стандардни српски језик са регионалним изговором. Аутор најпре представља њихов градски ареал: у источним и североисточним деловима града, на десној обали Власине, претежно су настањени носиоци заплањског и, у нешто мањем броју, лужничког говора. У централним деловима вароши живе Власотинчани старинци, представници јужномо-

равског говора и урбане традиције, периферне северозападне крајеве ове зоне насељавају градски Цигани, говорни представници старовласотиначког јужноморавског говора, док су у западним и југозападним деловима данашњег Власотинца махом настањени досељеници из Власотиначке Мораве и оближњих побрдских насеља. Све (српске) говорне зоне делимично су мешовите, у свакој од њих, у одређеном проценту, срећу се сви савремени власотиначки градски варијетети.

У оваквим социолингвистичким условима, закључује Станковић, у говору већине Власотинчана потпуно нестају изразите лужничке, заплањске и јужноморавске особине. Карактеристичне призренско-тимочке појаве могу се наћи углавном код припадника најстаријих генерација, и то сачуване или врло стабилне у лужничком, заплањском и досељеничком јужноморавском варијетету, док и најстарији староседеоци – представници јужноморавског говора власотиначких старинаца, у зависности од говорне ситуације, степена образовања или личног афинитета, свој језички израз – више или мање успешно – померају ка стандардном идиому. Код припадника средње и, нарочито, млађе популације све ређе се налази на особене дијалекатске црте.

1.3. Резултате свог истраживања, у које је уложио много труда и много времена, аутор је документовао значајном збирком дијалекатских текстова, која је подељена у четири целине: *Лужнички ѿговор* (121–124), *На граници лужничкоја и зайлањскоја ѿговора* (125–126), *Зайлањски ѿговор* (127–143) и *Јужноморавски ѿговор* (144–161).

2. Овом студијом, изузетно вредном за српску науку о народним говорима и за српску културу, мр Станислав Станковић уписао се у анале озбиљних дијалектолога и интелектуалаца који достојно афирмишу своју струку и свој завичај. Мукотрпна теренска истраживања, вођена у врло тешким временима деведесетих го-

дина XX века, вредела су уложеног труда и времена, те се студија *Границе ђризренско-џимочких џовора у власоџиначком крају* може препоручити многим стручњацима из више хуманистичких и друштвених дисциплина, као и студентима српског језика, опште лингвистике, историје и етнологије.

Драгана Ратковић

Русаље у светлу савремених антрополошких теорија о опседнутости

Данијел Синани, *Русаље*, Етнолошка библиотека књига 41, Српски генеалогски центар, Београд 2009, 336 стр.

Русаље су један од најинтересантнијих ритуала српско-влашке народне културе о којем се својевремено много говорило, и који је привлачио пажњу не само научних истраживача већ и људи изван науке. „Русаљски ритуал је феномен који са својим драматичним експресивним елементима, ритуалним праксама и за њих везаним веровањима представља (...) јединствен и крајње 'егзотичан' пример ритуалног понашања у нашој традиционалној култури“ (Синани 2009, 2). Иако се овај ритуал више не практикује од осамдесетих година XX века, и даље остаје доста питања и аспеката које треба поново сагледати кроз призму савремених антрополошких приступа и анализа. Управо је то подухват који је предузео аутор приказиване књиге – Данијел Синани, у жељи да искорачи из оквира устаљених тумачења овог ритуала и да сопствени допринос обухватнијем

и систематичнијем разматрању феномена русаља из перспективе антрополошких теорија о опседнутости.

У том циљу, методолошки поступак који је Синани применио у књизи *Русаље* „прати“ његову истраживачку намеру. Већ у уводу, аутор читаоца укратко упознаје са основним методолошко-теоријским апаратом и главним разлозима за поновно промишљање русаљског феномена, имајући на уму, најпре, квалитативно недовољне и научно некомпетентне студије које су се бавиле тумачењем овог феномена.

Синани у првом поглављу – „Извори за проучавање русаљског ритуала“ – наводи готово у целости све доступне изворе, који су поређани по хронолошком редоследу, тј. од првог помињања и регистравања русаљског ритуала из 1876. године, па до публикација из седамдесетих година XX века. Карактер ових извора је углавном дескриптиван, и већином су фо-